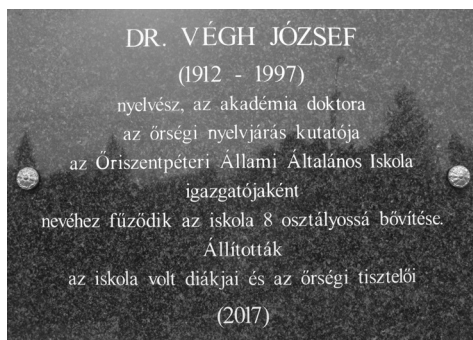

volt az Őrség polgára, befogadásáért érzett háláját, az itt lakók iránti szeretetét, a táj iránti nosztalgiáját haláláig megőrizte.

Az emléktáblát bensőséges ünnepség keretében a volt tanítványok, az Őrségi és hetési nyelvatlasz még élő adatközlői, Végh József gyermekei, a szombathelyi Magyar Nyelvészeti Tanszék egykori és jelenlegi tagjai, Őriszentpéter és az iskola képviselői jelenlétében avattuk fel 2017. szeptember 1-jén.

VÖRÖS OTTÓ

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK

16. századi magyar nyelvű folyamodványok a Pozsonyi Kamara levéltárából

Közleményünkben négy dokumentumot teszünk közzé a 16. század nyolcvanas éveiből a Pozsonyi Kamara levéltárából, jegyzetekkel, értelmezésekkel, olvasatokkal ellátva. A levelek ugyan nem tartalmaznak dátumot, viszont a címzések oldalán a latin nyelvű hivatali bejegyzés – az ügyirat tartalmának rövid összefoglalása – tartalmazza a benyújtás dátumát. (A latin részeket nem közöljük.) Az iratok jelenleg az Országos Levéltár Magyar Kamara Archívumának Városi és kamarai iratok részlegében, az OL E554-es fondban található, amely a Jankovich-gyűjteményből származik. Ebben a fondban volt a helye eredetileg annak az iratnak is, amely jelenleg nem található, viszont betűhű formában közölte JAKUBOVICH EMIL a Szily-émlékkönyvben (JAKUBOVICH 1918). JAKUBOVICH kisebb közleménye Csángó folyamodvány 1585-ből címmel jelent meg, és a betűhű közlésen kívül amellelt foglalt állást, hogy írója vagy diktálója egy moldvai származású ember, a folyamodványban harmadikként említett „Gyaszý Juvan moduay” lehetett, és nyelvjárásának „csángó” jellege több ponton megmutatkozik a dokumentumban. JAKUBOVICH nézetét a csángókutató LÜKŐ GÁBOR is elfogadta (LÜKŐ 1936/2002: 50). BENDA KÁLMÁN, a Moldvai csángó-magyar okmánytár szerkesztője volt az, aki ezt az állítást megkérdőjelezte (vö. BENDA szerk. 1989: 74), mondván, hogy a csángónak vélt nyelvi sajátágok nem nyelvjárási, hanem helyesírás-történeti alapon magyarázhatók, mivel az adott levéltári he-

Ilyen található egyéb folyamodványok is számos hasonló jelenséget tartalmaznak, viszont az érintett személyek egyike sem köthető Moldvához.

A kérdés tisztázásának érdekében JUHÁSZ DEZSŐ vette fel ismét a diskurzus fonalát: egyik tanulmányában (JUHÁSZ 2011) olvasatot és értelmezést adott a vitatott nyelvemlékről, majd számba vette a nyelvjárási, valamint főbb hangjelölési jellemzőket. Bár a felvázolt jelenségkörből többnek is lehet moldvai (vagy mezőségi) párhuzama, arra figyelmeztetett, hogy a BENDA által hivatkozott „szomszédos” folyamodványok alapos elemzése nélkül a kérdés nem oldható meg megnyugtató módon.

A megegyező levéltári helyen található négy folyamodványt TERBE ERIKA kereste meg, betűhű átiratot és jegyzeteket készítve róluk. Az értelmezéseket és a korabeli hangzást rekonstruáló olvasatot JUHÁSZ DEZSŐ kísérelte meg létrehozni. Ez utóbbi feladat egyáltalán nem volt könnyű, és nem is lehet teljesen egyértelmű, mivel az írnok által alkalmazott hangjelölés és a mögüle felsejlő nyelvi-nyelvjárási állapot rendkívül egyedi. Törekszik például az *ö*-zés követésére, de gyakran ír ott is *ö*-re utaló betűket, ahol nyelvtörténetileg az teljesen indokolatlan (pl. etimológiailag nyílt *e*-k vagy hosszú magánhangzók helyén). Nem ritka a zöngés/zöngétlen mássalhangzók felcserélése. Gyakran használja különböző réshangok visszaadására az *ʃ* betűt, de emiatt az *s*, *sz*, *z*, *zs* fonémák egyértelmű azonosítása szinte lehetetlen. Ilyenkor többnyire a korabeli és későbbi nyelvállapotot vettük figyelembe, tekintetbe véve a nyelvjárási lehetőségeket is. A fontosabb alternatívákat zárójelben adjuk meg, a teljesség igénye nélkül. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a négy folyamodvány írnoka ugyanaz a személy volt, aki eléggé sajátos, sok tekintetben kiforratlan hangjelölést használt, és a korabeli helyesírási trendeket csak korlátozottan ismerte. Fonológiai és nyelvtani bizonytalanságai többnyelvű írnokra utalnak. (Ez a körülmény Pozsony nyelvi-etnikai helyzetét ismerve nem is lenne meglepő.)

Idevágó gondolatainkat és eredményeinket egy közös konferencia-előadásban ismertettük 2017. november 16-án, Budapesten, a III. Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet konferencián. Írott változata megjelenik a konferencia kötetében Az első „csángó magyar” folyamodvány (1585) filológiai környezetéről címmel.

1. dokumentum

Gregoriús Wallach, De Bella Banya, Gregoriús Hoszko, Thobszo Banÿay
1586. december 19.

OL E554. Magyar Kamara Archívuma, Jankovich-gyűjtemény, Városi és kamarai iratok no. 1312.

Rabfzagunk úthan¹ örökű uallo Szogalatún/-kath ayalungy Nagyfzagtagnak mynd kögyelmőfz / Vrúnknak my Szogón mögy nyomorúdad Rábak. / ky afz² w folzfögő úarafzabúl raba Efzthünk afz / Banÿabúl Efz eyel napal örőfzön kynfzathak hogÿ / Megÿ fzarcholgyung afzörth nôm uóth myth thónúnk / afz nagy nyomorúfzagy myath őfz orőfzfogfzagy myath / mögy koloth fzarcholnúnk Egÿ Suman moly fzú/-math my fzögön mögy nyomorúdad Rábak nôm / Vagyúnk Ellögÿok afz mögy fyfzöthofzrő afz my / Nyomorúdad főyúnk Valchÿagāra mörth fzögönök / Vagyúnk őfz nôm Thúthúnk hoúa lonÿő ofz Hoúa / Vőfzúg főyúnköth hanom³ ysthön úthan Eo Nagÿ. / fzagtakhofz uagÿon myndön kögyölmőfz byfzat-

/-thalmúnk afzorth konjorgyung my f3ógón Rabak / Nagy nagy allafzathafzan afz hathalmafz / ysthonórh. Nagy nõ hagyan yllyon f3ógónn / Mógý nyomorúdad Rabath hanóm: Nagy lõgyõn / kõgyolmõfz f3ógótf3ógól ha my f3ógón Rabak Nagy / mógý nõm f3ogalhathýúk afz hatalmafz / Jsthonthúl úargya Nagy myndõn Jrgalmafz / Kõgyolmõfz Júdamath afz hatalmafz jsthõn agya / N: Nagy afz Vy Efzthõndobõn nagy fok hofzo / Ellothõth õfz hofzo Rõgnalyafzth õfz hofzo Elõthõth / õfz nagy Jo f3órõnchõkõth õfz lathagafza mógý / Nagy afz hatalmafz Jsthõn mynd lolký ofz / Thofzthý Jokal mynd kogýolmõfz Vrakath. Nagy / =fzagtagthúl kogýolmõfz valafzth varunk. / Mynd kõgyolmõfz Vrakthúl.

Címzés:

Afz Nagyfzagaafz Kõgyolmõfz / Vraknak Chýafzar w folfzõ-/ gõ magyar orfzagý kama-/Rafz Vraknak allafzathafz / Konõrgofzúnk myatt kogýõl-/mõfz vrakhofz

Nagyfzathaknak f3ógón mógý / Nyomorúdad Rabfzolgaýa
 Gregoriús Wallach
 De Bella banya
 Gregoriús hofzko
 Thobfzo Banya

Jegyzetek:

¹ Az *ú* betűk ékezte szokatlanul hosszú a legtöbb helyen.

² Az *l* szára több esetben is lelóg az alatta lévő sor szövegébe, illetve a lelógó betűbe írták a következő sor szövegét.

³ Az *o* fölött van egy pont.

Értelmezés

Gregorius Wallach de Bélabánya, Gregorius Hoszko, Tob(s)zóbánya

Rabságunk után örökké való szolgálatunkat ajánljuk nagyságtoknak mint kegyelmes urunknak, mi, szegény megnyomorodott rabok, kik az öfelsége városából rabbá estünk az bányából, és éjjel-nappal erősen kínoztak, hogy megsarcoljunk. Azért nem volt mit tennünk a nagy nyomorúság miatt és erős fogság miatt meg kellett sarcol(ód)nunk egy summán, mely summát mi, szegény megnyomorodott rabok nem vagyunk elegek az megfizetésre az mi nyomorodott fejünk váltságára, mert szegények vagyunk és nem tudtunk hová lenni és hová vessük fejünket. Hanem isten után önagyságtokhoz vagyunk minden kegyelmes bizodalunk, azért könyörgünk mi, szegény rabok, *nagyságodhoz*¹ nagy alázasan az hatalmas istenért, *nagyságod* ne hagyjon ilyen szegény megnyomorodott rabot, hanem *nagyságod* legyen kegyelmes segítségül, ha mi, szegény rabok *nagyságodnak* meg nem szolgálhatjuk, az hatalmas istentől várja *nagyságtok* minden irgalmas, kegyelmes jutalmát. Az hatalmas isten áldja *nagyságtokat*, hogy az új esztendőben nagy sok hoszszú életet és hoszszú regnálást és hoszszú életet és nagy jó szerencsét, és látogassa meg *nagyságtokat* az hatalmas isten mind lelki és testi jókkal mint kegyelmes urakat. Nagyságtoktól kegyelmes választ várunk mint kegyelmes uraktól.

¹ A *nagyságod* szó kiíratlan részeit dõlt betűtípussal jelöltük.

Címzés: Az nagyságos, kegyelmes uraknak, császár őfelsége magyarországi kamarás uraknak alázat(os) könyörgésünk miatt kegyelmes urakhoz,

nagyságtoknak szegény megnyomorodott rabszolgája:

Gregorius Vallah
de Bélabánya
Gregorius Hoszkó
tob(s)zóbányai

Olvasat

Rabs(z)águnk után örökkü való szolgálatunkat ajánlung nagys(z)ágtaknak mint kegyelmöss urunknak, mi szögön(y) mögnyomorúdat rabak, ki(k) az úföls(z)ögő várasábúl rabbá estünk az bányábúl, és éjjel-nappal örösön kínzattak, hogy megsarcolgyung. Azórt nöm vót mit tönnünk az nagy nyomorús(z)ág miatt ős örös fogság miatt mög köllöt sarcolnunk egy summán, möly summát mi szögöny mögnyomorúdad rabak nöm vagyunk előgök az mögfizetősrő az mi nyomorúdat főjünk válcságára, mört szögönyök vagyunk ős nöm tuttunk hová lönnö ős hová vössük főjünköt. Hanöm istön után őnagyságtakhoz vagyon mindön kögyölmös bizad(t)almunk, azórt könyörgüng mi, szögön(y) rabak, *nagyságodhoz* nagy alázatasan a(s)z hatalmas istönört. *Nagyságod* nő hagyjan illyön szögöny mögnyomorúdad rabat, hanöm *nagyságod* lögyön kögyölmös sögötsögöl, ha mi szögön(y) rabak *nagyságodnak* mög nöm szolgálhatjuk, az hatalmas istöntül várgya *nagyságtok* mindön irgalmas, kögyölmös jutalmát. A(s)z hatalmas istön ággya *nagyságtokat*, hagy az új esztöndöbön nagy sok hosszú életöt ős hosszú rögnálást ős hosszú életöt ős nagy jó szöröncsöket, ős látagass(z)a mög *nagyságtokat* a(s)z hatalmas istön mind lölki ős tösti jókkal mind(t) kögyölmös urakat. Nagys(z)ágtaktül kögyölmös választ várunk mint kögyölmös uraktül.

Címzés: Az nagys(z)ágas, kögyölmös uraknak, császár úfölsögő magyarországi kamara uraknak alázatas könyörgösünk miatt kögyölmös urakhoz,

nagyságtaknak szögöny mögnyomorúdad rabszolgája:

Gregorius Vallah
de Béllabánya
Gregorius Hoszkó
tob(s)zóbányai

2. dokumentum

Gasparus Makay szögény rab Sárospatak
1587. május 30.

OL E554. Magyar Kamara Archívuma, Jankovich-gyűjtemény, Városi és kamarai iratok no. 1333.

Nagýfzagafz Kögýelmefz Vrak¹ Rabfzagam Vthan / Örekü úallo Szogalatamath Nagýfzagtaknak mynd / Kögýelmöfz Vraknak afz hatalmafz ýsthön algya / mögy efz lathagafza² mögy :Nagys:³ mynd lolký efz / Thefzthý Jokal öfz myndön Jo egefzjegököl ön fzögenn / Megý nýmörúdad öfz elköfzereded fzögen Rab köner= / =Gek. Nagýfz:⁴ alafzatafzan mynd kögýelmöfz / Vraknak afz. Hatalmafz Elöýsthönnerth :Nagý; ne / Hagýan ýllön fzögön Bethegöfz Rabath merth afz / pogan Thörekök anyra kynfzatak hogý fzöm köfze= / =möl fzöm labammal nóm býrak⁵ magamalýfz / Jo Thehethetlön úagyok Thouában nagý fzarchom / úagyön kyth :Nagýfz, afz en úthý Jaro leúelem- / =Ben mögy lathathya afzerth :Nagýfz, Vrak nýnch / Houa feýemeth haythanam efznýnch fzenkýhúfz / Býfzadalmam Hanóm fo kepen ýsthönhúfz uagyön / myndön Býfzadalmam – efz ýsthen úthan :Nagýfz, / Vagyön myndön kögýelmöfz býfzadalmam afzerth / Mögyfz konergek :Nagýfz: afz hatalmafz ýsthennerth / :Nagý, alafzatafzan :Nagýfz, legýön myndön / Kögýelmöfz Szegethfzjegöl ýsthenthül úargya / :Nagýfz, mynden kögýelmöfz Búfzegöfz Júdalmath / Efz latagafza mögy :Nagýfz, nagý Sok Jo Egöfze= / =Geköl öfz mynd lolký öfz Thefzthý Jokal :Nagýfz, / =fzagtaktúl kögýelmöfz úalafzth úarok mynd / kögýolmöfz Vraktul

Címzés:

Afz Nagýfzagafz kögýel-/möfz Vraknak Chýafza ù / felfzögö magyar orszagy / kamarafz Vraknak snekóm / Allafzathafz konergöfzem Vgy / mynd kögýolmöfz Vraknak Nagýfzagtaknak Szögön Szolgaýa Galparús Makaý Szögön Rab Szarofz pataký

Jegyzetek:

¹ A *V* felett egy vonás látható.

² Egy vonás van az *a* fölött.

³ A *Nagys* rövidítések fölött egy vonás látható, valószínűleg a rövidítést jelzi.

³ Utána kihúzva: *nagy*.

⁴ Utána egy rontott betű áll.

Értelmezés

Nagyságos, kegyelmes urak, rabságom után örökké való szolgálatomat nagyságtoknak mint kegyelmes uraknak. Az hatalmas isten áldja meg és látogassa meg *nagyságtokat* mind lelki és testi jókkal és minden egészségekkel. Szegény megnyomorodott és elke-seredett szegény rab könyörgök *nagyságtoknak* alázatosan mint kegyelmes uraknak az hatalmas élő istenért, *nagyságtok* ne hagyjon ilyen szegény beteges rabot, mert az pogány törökök annyira kínoztak, hogy sem kezemmel, sem lábammal nem bírok magammal, s jó tehetetlen vagyok. Továbbán nagy sarcom vagyom, kit *nagyságtok* az én úti járó levelemben megláthatja. Azért *nagyságos* urak nincs hová fejemet hajtanom, és nincs senkihez bizodalمام, hanem főképpen istenhez vagyom minden bizodalمام, és isten után *nagyságtokban* vagyom minden kegyelmes bizodalمام. Azért mégis könyörgök *nagyságtokhoz* az hatalmas istenért, *nagyságtok* alázatosan *nagyságtok* legyen minden kegyelmes

segítségül: istentől várja *nagyságtok* minden kegyelmes, bőséges jutalmát, és látogassa meg *nagyságtokat* nagy sok jó egészségekkel és mind lelki és testi jókkal. Nagyságotoktól kegyelmes választ várok mint kegyelmes uraktól.

Címzés: Az nagyságos, kegyelmes uraknak, császár őfelsége magyarországi kamarás s nekem alázatos könyörgésem, úgymint kegyelmes uraknak:

nagyságtoknak
szegény szolgája
Gasparus Makai
szegény rab, sáros
pataki

Olvasat

Gasparus Makai szegény rab, sárospataki
1587. május 30.

Nagys(z)ágas, kögyelmes urak, rabs(z)ágam után örekkü való szógálatamat nagys(z)ágtaknak mint kögyelmös uraknak. A(s)z hatalmas istön álgya mög és látogassa mög *nagyságtokat* mind lölki és testi jókkal és mindön egészségökköl. Szögen(y) megnyomorúdad és elköseredet szögen(y) rab könyerges *nagyságtoknak* alázatosan mint kögyelmös uraknak a(s)z hatalmas élő istön(n)ért, *nagyságtok* ne haggyan illyön szögön(y) betegös rabat, mert az pogány törekök annyira kízzattak, hogy söm közemmöl, söm lábammal nöm bírak magammal, s jó tehetetlen vagyok. Továbban nagy sarcom vagyon, kit *nagyságtok* az én úti járó levelemben mögláthatja. Azért *nagyságos* urak nincs hová fejemet hajtanam, és nincs senkihüz bizadalmam, hanöm főképpen istönhüz vagyon mindön bizadalmam, és isten után *nagyságtokban* vagyon mindön kögyelmös bizadalmam. Azért mögis könyerges *nagyságtokhoz* a(s)z hatalmas istenért, *nagyságtok* alázatosan *nagyságtok* legyön mindön kögyelmös segítségöl: istentül várgya *nagyságtok* minden kögyelmös, búségös jutalmát, és látogass(z)a mög *nagyságtokat* nagy sok jó egészségekkel ös mind lölki ös testi jókkal. Nagyságtaktül kögyelmös választ várok mint kögyölmös uraktül.

Címzés: Az nagyságos, kögyelmös uraknak, császár(r) őfelsögö magyarországi ka(m)marás s neköm a(l)lázatas könyergösem, úgymint kögyölmös uraknak:

nagyságtaknak
szögön(y) szolgája
Gasparus Makai
szögöny rab, sáros
pataki

3. dokumentum

Halmasz Anthal Jasz Briny szögön rab ötöd magával
1587. november 18.

OL E554. Magyar Kamara Archívuma, Jankovich-gyűjtemény, Városi és kamarai iratok no. 1360.

Nagýfzagafz Kögýelmőfz Vram Rabfzagam- / Vthan őrókw úallo Szogalatamat Nagýfzagath= / =Nak :Nagýf , Erche mőgy afzwn allafzathafz / Kőnergőfzem mykoron afz Draga Efzthendők / wallanak afz nagý nyomorufzag őfz afz nagý / Efzeg myath kőfzerethő elhatnyā marhamath őfz / Hafzamath őfz myndőnemeth defekepen afz Therek= / =Nek wrófz ofzthor adoya őfz wn fzegeen Rab Bú= / =Dafzam fől papara wtheth magamal főlefze= / =Gefzthül gyermekefzthül hogy papan lagyam / Efz¹ úthamban afz therekek rānk Thallalanak / Efz mynd wtheth magúnkal Raba Efzúnk / Efz eýel napal úothünk afz nagý kynban wfzzerőfz / efz kőmen fogfzagban anyra kynfzathak hogy / nem úoth myth Thenünk megý kőleth Szarcho= / =lnünk mel Szarchath my Szegen Emberrek afz / my Thehethfzegúnkból fzoa mőgy nóm fýfzeth =/ ethýúk kyúel afz my keth gyermekeketh ky / Valhatnak afzth adýk afz poganak kynem / Agýak mőg megnem fýfzethünk Szarchúnkath / Afz Thőreknek afzterth my fzegeen nyomorúdak / Nagfzagatnak nag alafzathafzan konergúnk / Mynd kőgyolmőfz Vrúnknak afz hathalmafz / Megý úaltho Ellő ýsthennerth Nagýf , nő / hagyan Jlyőn fzőgen nyomorudakath / Nagý, legyon kőgyolmőfz fzegethfzegwl //

Thouabba :Nagý, lőgyon yo fzo fzoalo afz Theb / Kamarafz Vraknak hogy lennek kőgyolmőfz / fzegetfzegeed fzabadulhatnak mőgywtheth / Magúnkal afz poganak wrofz fogfzagathül / Merth ý6then úthan Nagýfzagathőfz úagyan / Mynden kőgyelmőfz býfzadalmúnk Efz Nagy / Althal lehet afz my nyomorúdad Rab feýúnk / Szabadulafza afz Sok kőrefzthyon Vrakal / Egýetembőn megýfz konergúnk :Nagý, nagý / Alafzathafzan afz hatalmízf wle ýsthenert / Nagýfzagat lőgyőn kőgyolmőfz fzegetfzegől / Szabadedhafzuk mőgy :Nagý, althal afz my / Szegen nyomorúdad Rab feýwnket, afz pogan / kofzethül ýsthenthül úargya :Nagý, myndőn / Jrgalmafz kőgyolmőfz búfzegefz mynd afz / Thőb kamarafz Vrakal Egýetemben őfz / lathagafza mőgy :Nagys, mynd lolký őfz / Thőfzthý Jokal őfz hofzo uallo Regnallafzal / Efz nagý sok yo Egőfzegehel² mynd afz Theb / Vrakal Egýetembőn my fzegeőn Rabak / :Nagý, kőgyolmőfz uallafzth uarúnk Vgy / Mynd³ kogýolmőfz Vrunkthül.

Címzés:

Afz Nagýfzagafz Kogýel =/ = mőfz Vrnak Stephang / Feýerkwý afz Romay chya =/ = fzar w főlfzőge magýar / orfzagý helthartoýannak / Efz afz magýar orfzagý / Kamaran fw prefectúfza / pozonban nekünk kőgyolmőfz / Vrvnknak alafzathafz koner =/Gőfzúnk úgy mýnth kőgyol =/ = mőfz Vrunkhofz

Halmafz anthal Jafz

Briny fzőgőn Rab

wtheth magaua.

Jegyzetek:

¹ Az E javított betű.

² A második g javított betű.

³ Az M javított betű.

Értelmezés

Nagyságos, kegyelmes uram, rabságom után örökké való szolgálatomat nagyságtoknak. Nagyságtok értse meg az én alázatos könyörgésem, mikoron az drága esztendőök valának az nagy nyomorúság és az nagy éhség miatt kényszeríte [?] elhagyni a marhámát és házamat és mindenemet, de főképpen az töröknek erős ostor adója, és én, szegény rab bújdosám föl Pápára ötödmagammal, feleségestül, gyermekestül, hogy Pápán lakjam. És utamban az törökök ránk találának és mind ötödmagunkkal rabbá esünk. És éjjel-nappal voltunk az nagy kínban, és erős és kemény fogságban annyira kínzottak, hogy nem volt mit tennünk, meg kellett sarcolnunk, mely sarcot mi, szegény emberek az mi tehetségünk-ből soha meg nem fizethetjük, kivel az mi két gyermekünket kiválthatnánk, azt addig az pogányok ki nem adják, míg meg nem fizetünk [’fizetjük’] sarcunkat az törököknek. Azért mi, szegény nyomorultak nagyságodnak [? nagyságotoktak] nagy alázatosan könyörgünk mint kegyelmes urunknak az hatalmas megváltó, élő istenért *nagyságod* ne hagyjon ilyen szegény nyomorultakat. *Nagyságod* legyen kegyelmes segítségül.

Továbbá: *nagyságod* legyen jó szószóló az többi kamarás uraknak, hogy lenn(én)ek kegyelmes segítséged, szabadulhatnak meg ötödmagunkkal az pogányok erős fogságától, mert isten után nagyságodhoz vagyon minden kegyelmes bizodalunk. És *nagyságod* által lehet az mi nyomoródott rab fejünk szabadulása az sok keresztyén urakkal egyetemben mégis könyörgünk *nagyságodhoz* nagy alázatosan az hatalmas élő istenért, *nagyságod* legyen kegyelmes segítségül: szabadíthassuk meg *nagyságod* által az mi szegény nyomorodott rab fejünket az pogány kezétől. Istentől várja *nagyságod* minden irgalmas, kegyelmes, bőséges, mind az többi kamarás urakkal egyetemben és látogassa meg *nagyságod* mind lelki és testi jókkal és hosszú való regnálással és nagy sok jó egészséggel mind az több urakkal egyetemben, mi, szegény rabok. *Nagyságodtól* kegyelmes választ várunk úgymint kegyelmes urunktól.

Címzés: Az nagyságos, kegyelmes úrnak, Stefán Fejérkúi, az római császár öfelsége magyarországi helytartójának és az magyarországi kamarán fő prefektusa Pozsonyban, nekünk kegyelmes urunknak alázatos könyörgésünk, úgymint kegyelmes urunkhoz:

Halmos Antal jász-
berényi szegény rab
ötödmagával

Olvasat

Halmos Antal jászbirinyi szögön(y) rab ötödmagával
1587. november 18.

Nagys(z)ágas, kögyelmös uram, rabs(z)ágam után örökkü val(l)ó szolgálatamat nagys(z)ágtoknak. Nagyságtok értse mög az ün al(l)ázatas könyergősem, mikoron az drága esztendőök val(l)ának az nagy nyomorúság ős az nagy és(z)ég miatt kőszerétö [?] elhagyni a marhámát ős házamat ős mindönemet, de féképpen az tereknek üörös ostor adója, ős ün, szegén rab búdasám föl Pápára üted[?t]magammal, föleségestül, gyermekestül, hogy Pá-

pán lakjam. És utamban az terekek ránk tal(l)álának és mind üted[?t]magunkkal rab(b)á esünk. És éjjel-nappal vótunk az nagy kínban, ús erős és kömén(y) fogs(z)ágban annyira kinnzattak, hogy nem vót mit ten(n)ünk, meg köllet(t) sarcolnunk, mel sarcat mi, szegén emberek az mi tehetségünkől soha mög nöm fizethetjük, kivel az mi két gyermekünket kivál(t)hatná(n)k, azt addig az pogának ki nem adják, mög meg nem fizetünk [’fizetjük’] sarcunkat az törekeknek. Azért mi, szegény nyomorútak nagyságadnak nagy alázatosan könyergünk mint kögyölmös urunknak az hatalmas megváltó, él(l)ő istenért nagyságod nő hagyjan il(l)yön szögény nyomorútakat. Nagyságod legyön kögyölmös segéts(z)égül.

Továbbá: nagyságod lögyön jó szószóló a(s)z tebb kamarás uraknak, hogy lenn(én)ek kögyölmös segéts(z)éged, szabadulhatná(n)k [?] mög üted[?t]magunk(k)al az pogán(y)ak ürsős fogs(z)ágától, mert isten után nagys(z)ágadhoz vagyan minden kögyelmös bizadalmu[?]nk. És nagyságod által lehet az mi nyomorúdat rab fejünk szabadulása a(s)z sok köresztyön urakkal egyetembön, mégis könyergünk nagyságodhoz nagy alázatosan az hatalmas ülé istenért, nagyságad lögyön kögyölmös segéts(z)égöl: szabadéthassuk mög nagyságod által az mi szegény nyomorúdat(t) rab fejünket a(s)z pogán közétül. Istentül várgya nagyságod mindön irgalmas, kögyölmös, búséges, mind az több kamarás urakkal egyetemben ős látagass(z)a mög nagyságod mind lölki ős tösti jókkal ős hosszú val(l)ó regnál(l)ással és nagy-nagy sok jó egőszségekkel [?] mind az tebb urakkal egyetembön, mi, szegön(y) rabak. Nagyságodtól kögyölmös vál(l)aszt várunk úgymint kögyölmös urunktól.

Címzés: Az nagys(z)ágas, kögyelmös úrnak, Stefán Fejérkú, az római császár üföls(z)öge magyarországi heltartóján(n)ak és az magyarországi kamarán fű prefektusa Pozsonban, nekünk kögyölmös urunknak alázatas könyergősünk, úgymint kögyölmös urunkhoz:

Halmas Antal jász-
birinyi szögön(y) rab
ütedmagával

4. dokumentum

Jász Imre, egri, negyedmagával
1587. november 18.

OL E554. Magyar Kamara Archivuma, Jankovich-gyűjtemény, Városi és kamarai iratok no. 1361.

Nagyfzagalz kögyelmőfz Vram Rabfzagam / Vthan őrekw úallo Szogalatamath Nagy,
-/ űn f3ogen Rab ky afz ű fölfzege uegy hafza -/ Ban Egren f3olgaltham enýhan E3zthendeýk
/ E3z Vgyán oneth ef them afz poganak őrwfz¹ / E3z kömen Rabfzagaban e3z Eýel őfz napal
/ wrofzen kynzatak anyra Hogy afz űlő ýsthön / Thuthna afzth mög mondanýa zenky nöm
/ Egýob afzerth afz úr ýsthönnek afz ű nagy / Jo úotha őfz kögyölmőfzgeđ althal nögýeth
/ Magunkal Júthunk őfz f3abadúlthunk / Afz kögyetlön poganak orőfz fogfzagabol őfz /
Kömen ýgaythúl afzerth mynd nögýön egyetöm / Bön konergünk :Nagy, mynd kögyölmőfz
Vrunk / =Nak afz Hatalmafz űlő ýsthönerth Nagy nő / Hagýan afz thób kamarafz Vrakal

Egyethóm= / Bón :Nagy, lögyön yo f3ofzolo afz Thób kamarafz / Vraknak afz ysthönerth :Nagyfzā, ne hagyān / Illjön f3ögön Rabakath :Nagfz, lögyön ko- / Gyölmöfz f3ögöthf3ogel merth egý pönfz keth - / =fzegúnk f3ynchen Hanóm mögyfz kõnergúnk / Nagý alafzathafzan afz Hatalmafz ysthön / =nerth :Nagyfz, lögyön kõgyölmöfz f3ögöthf3ögöl / Hogý afz ysthön kõgyelmöfzegebül mehethnek / Jfzmögy afz mý orfzagúnkban mel kogýol= / möfz Jrgalmafz Júthalmath Jsthönthúl / Nafzagath² Vargya àug uögýo mýnd afz Thób vrakal / Egyethómbön afz Vrýsthön algya mögy / :Nagý, efz lathagafza mögy Nagý / mýnd Thefzthý öfz lolký Jokal kogýol- / möfz valafzth uarunk :Nagý.

Kívül:

Mýnd kõgyelmefz Vrüknthúl

Címzés:

Afz Nagýfzagafz Kõ- / Gyelmöfz Vrnak Stephang / Feýerkwý afz Romaý chya= / =fzarnak magýar orfzagý / Heltharthoýanak öfz afz magýar / orfzagý kamaran prefectufz / =annak nekúnk kogýolmofz Vrüknak alafzathafz / kõnergefzunk vgý mýnd / kogýolmefz Vrüknak

:Nagy f3egen Rab

f3olgaýa Jafz Jmre

Egrý negýeth magawal

Jegyzetek:

¹A w javított betű.

²A *Nafzagath* szót a sor elejére jelzéssel betoldotta.

Értelmezés

Nagyságos, kegyelmes uram, rabságom után örökké való szolgálatomat *nagyságodnak*. Én, szegény rab, ki az öfelsége végházában, Egren [’Egerben’] szolgáltam egynéhány esztendeig és ugyanonnét estem az pogánynak erős és kemény rabságába, az éjjel és nappal erősen kínoztak, annyira, hogy az élő isten tudná azt megmondania, senki nem egyéb. Azért az úristennek az ő nagy jó volta és kegyelmessége által negyedmagunkkal jöttünk és szabadultunk az kegyetlen pogánynak erős fogságából és kemény igájától, azért mind négyen egyetemben könyörgünk *nagyságodnak* mint kegyelmes urunknak az hatalmas élő istenért. *Nagyságod* ne hagyjon az több kamarás urakkal egyetemben. *Nagyságod* legyen jó szószóló az több kamarás uraknak az istenért. *Nagyságod* ne hagyjon ilyen szegény rabokat. *Nagyságod* legyen kegyelmes segítségül, egy pénz [?] költségünk sincsen, hanem mégis könyörgünk nagy alázatosan az hatalmas istenért, *nagyságod* legyen kegyelmes segítségül, hogy az isten kegyelmességéből mehetnék ismét az mi országunkban, mely kegyelmes, irgalmas jutalmát *nagyságod* istentől várja, avagy vegye mind az több urakkal egyetemben. Az úristen áldja meg *nagyságod*, és látogassa meg *nagyságod*, mind testi és lelki jókkal. Kegyelmes választ várunk *nagyságodtól*.

Kívül: Mint kegyelmes urunktól.

Címzés: Az nagyságos, kegyelmes úrnak, Stefán Fejérkúii, az római császárnak, magyarországi kamarán prefektus, annak nekünk kegyelmes urunknak alázatos könyörgésünk, úgymint kegyelmes urunknak:

nagyságod szegény rab
szolgája, Jász Imre,
egri, negyedmagával

Olvasat

Nagys(z)ágas, kögyelmös uram, rabságam után örek(k)ű val(l)ó szolgálatamat nagyságodnak. Űn, szögen rab, ki az üfölsége végházában, Egren szolgáltam ennihány esztendeig és ugyanonnét estem a(s)z pogánnak örüs és kömén(y) rabs(z)ágába, az éjjel ős nappal ürösen kínzattak, annyira, hogy az ülő istön tudná azt mögmondania, senki nöm egyőb. Azért az úristönnek az ű nagy jó vóta ős kögyölmöss(z)égő által nögyedmagunkal jüttünk ős szabadútunk az kögyetlön pogánnak erős fogs(z)ágából ős kömén(y) igájátúl [? igáitúl], azért mind nögyön egyetönbön könyergünk nagyságodnak mint kögyölmös urunknak az hatalmas ülő istönért. Nagyságod nő hagyjan az több kamarás urakkal egyetömbön. Nagyságod lögyön jó szószóló a(s)z több kamarás uraknak az istönért. Nagyságod ne hagyjan il(l)yon szögön rabakat. Nagyságod lögyön kögyölmös sögötsögél egy pőnz kétségünk [?kölségünk?] sincsen, hanöm mögis könyergünk nagy alázatosan az hatalmas istönért, nagyságod lögyön kögyölmös sögötsögöl, hogy az istön kögyelmösségébül mehetnék ismög az mi országunkban, mel kögyölmös, irlalmas jutalmát nagyságad(t) istöntül várgya, avagy vögyö mind az több urakkal egyetömbön. Az úristön áldja mög nagyságod, és láttagass(z)a mög nagyságod, mind testi ős lölki jókkal. Kögyölmös választ várunk nagyságodtól.

Kívül: Mint kögyelmes urunktúl.

Címzés: Az nagys(z)ágas, kögyelmös úrnak, Stefán Fejérkúii, az római császárnak, magyarországi kamarán prefektus, annak nekünk kögyölmös urunknak alázatos könyörgésünk, úgymint kögyölmös urunknak:

nagyságod szegén(y) rab
szolgája, Jász Imre,
egri, negyedmagával

Hivatkozott irodalom

- BENDA KÁLMÁN szerk. 1989. *Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467–1706*. 1. Magyarságkutató Intézet, Budapest.
- JAKUBOVICH EMIL 1918. Csángó folyamodvány 1585-ből. In: *Emlék Szily Kálmánnak, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökének nyolczvanadik születésnapja alkalmából. Írták a Magyar Nyelv dolgozótársai*. Hornyánszky Viktor, Budapest, 121–122.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2011. Egy vitatott nyelvemlék a XVI. század végéről. Dimenzionális nyelvészeti esettanulmány. In: CSISZÁR GÁBOR – DARVAS ANIKÓ szerk., *Klárissok. Tanulmánykötet Ko-*

rompay Klára tiszteletére. [ELTE BTK] Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest, 185–195.

LÜKŐ GÁBOR 1936/2002. *A moldvai csángók. A csángók kapcsolata az erdélyi magyarsággal.* Lükő Gábor művei 2. Táton Kiadó, Budapest.

JUHÁSZ DEZSŐ – TERBE ERIKA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

LEVÉLSZEKRÉNY

Fábián István írja. Aktívabb akadémiai fellépés az áltudományok ellen. – A tudomány eredményeinek hiteles és közérthető közvetítésére hívja fel a kutatói közösséget a Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése által elfogadott határozat. Az MTA legfőbb döntéshozó testülete egyúttal üdvözölte a tudomány.hu címen elérhető új honlapot, amely a tudományosnak tűnő, de hamis elméletekkel szemben a tudományosan megalapozott, hiteles ismeretek közvetítőjeként járulhat hozzá az akadémiai célkitűzés sikeréhez.

A tudományba vetett bizalom megrendülése, az alternatívként megjelölt, ám a tudomány alapelveinek nem megfelelő, tudománytalannak tekinthető megnyilatkozások terjedése világjelenség. A tudomány alapelveinek támadása, az áltanok, a tudományosnak, meggyőzőnek tűnő, de hamis elméletek terjedése Magyarországon is egyre erősödik. A Magyar Tudományos Akadémia – mint a tudományért felelős, legnagyobb közbizalmat élvező köztestület – az eddigieknél is erőteljesebb és aktívabb szerepet kíván vállalni ennek a világ és Magyarország jövőjét egyaránt hátrányosan befolyásoló jelenségnek a visszaszorításában.

A Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése által elfogadott határozat ezért felhívja az MTA köztestületének valamennyi tagját a tudomány alapelveinek aktív, következetes képviselésére a kutatói közösségek, a nagyközönség, a média, a politikai döntéshozók és a szakpolitikusok számára készülő közléseiben és javaslataiban, továbbá a tudományos érvelés, szükség esetén a közös fellépés erősítésére a megalapozatlan tanokkal szemben.

A határozat továbbá felhívja Magyarországon valamennyi kutatói közösséget, hogy a tudomány közvetítése a társadalom felé hiteles és közérthető legyen, és a tudomány természetének, céljainak és módszereinek mély, aktív ismeretén és használatán alapuljon.

A Közgyűlés Magyarországon valamennyi oktatójához és kutatójához fordulva, annak közvetítésére szólít fel, hogy a tudomány feladata a mélyebb megértés, a tudományos felismerések közlése, elfogadtatása és alkalmazása, valamint a tudományosan megalapozott, hiteles elméletek képviselése. „A tudomány sosem zárt, végleges rendszer; az azonos időben versengő felfogások létezése a tudomány sajátossága egy történetileg érvényes módszertani egyetértés keretei között. Fontos figyelembe venni az egyes tudományterületeken alkalmazott érvelési eljárások sajátosságait, és el kell kerülni a tudós saját szakterületének megfontolatlan átlépését” – olvasható a határozatban.

A Közgyűlés felkéri az MTA minden tagját és köztestületi tagját, hogy vállaljon aktív szerepet, és lépjen fel a tudomány alapelveitől idegen, annak ethoszát és etikáját sértő eszmerendszerekkel szemben.